

„ЦЕТИЊЕ 1482-1982”

Цетиње 1994. године

Мени као једном од творца ове књиге не припада да говорим о њеној вриједности, да дајем оцјене и судове о послу који смо обавили. Зато ћу ја пружити само неке информације о томе како је дошло до ове књиге, шта је предмет њене обраде, као и о теоретско-методолошком приступу којим смо се руководили приликом њене израде.

Иницијативу за израду ове књиге дала је Скупштина општине Цетиње, а поводом пет вјекова од када је, 1482. године, Иван Црнојевић подигао свој дворца на Цетињу и тако засновао овај град под Ловћеном, с правом цијенећи да ће објављивање једне књиге, у којој би био свестрано научно обрађен петстогодишњи живот града, представљати најзначајнији и трајан споменик који данашњи житељи дугују својој граду. Зато се Скупштина општине Цетиње обратила Црногорској академији наука и умјетности с предлогом да Академија припреми ту књигу. Академија је то са задовољством прихватила, па је 1982. године именовала Редакцију која је имала да се о припреми књиге брине.

Пажњу Редакције посебно су привукла питања везана за предмет обраде, хронологију и структуру књиге. Има историчара који сматрају да предмет историјске обраде треба да буде само политичка историја. Такво схватање је било дуго владајуће. Редакција ове књиге је пошла од једног другог, модерног, историографског приступа обради прошлости друштва, а наиме да предмет историјске обраде треба да буде укупност живота људи, па самим тим и на Цетињу и његовој околини. Значи, не само њихов политички, него и економски, културни, просвјетни, научни, умјетнички, здравствени, спортски и други живот друштва. Ова књига је, дакле, покушај писања свеукупне, свеобухватне, тоталне историје, приказивање прошлости, како се то обично каже, у тоталитету. Све што се збивало у прошлости било је предмет обраде - историјске наравно. Тај приступ,

односно историографски принцип, у овој књизи је углавном досљедно спроведен. Пошто привредна историја, историја умјетности, просвјете, културе итд. спада у историографију у ширем смислу, то је ова књига превасходно историографско дјело.

У зависности од предмета обраде, направљена је и структура књиге подијељена је на увод и четири дијела.

У Уводу су обрађене географско-морфолошке особине и развитак насеља, као и трагови материјалне културе, на овим просторима, прије оснивања Цетиња.

У првом дијелу је обрађена политичка историја од Црнојевића па до и са периодом послје Другог свјетског рата. Тај дио је подијељен на осам тематских и хронолошких цјелина. То су: доба Црнојевића, период XVI до и са XVIII вијеком; од краја XVIII до средине XIX в.; од 1852. до 1878. године; од 1878. године до краја Првог свјетског рата; период између два свјетска рата (1918-1941); ратни период (1941-1945); послјератни период (1945-1982). То је периодизација која је мање-више усвојена и за политичку историју Црне Горе.

У другом дијелу књиге обрађена је привредна историја. Тај дио је подијељен на три хронолошке цјелине: до 1918. године; 1918. до 1941. године, и 1945. до 1982. године. Обрада ове проблематике, то јест привредне историје, резултат је потпуно нових истраживања, па су нам пружени многи подаци и тумачења до сада непознати и необрађивани.

Трећи дио обухвата културну историју у ширем смислу ријечи. Ту су обрађени следећи проблеми: двор, манастир и штампарија Црнојевића, као и књиге из те штампарије, затим, збирка старих рукописних књига; школство; библиотеке; издавачка дјелатност; публицистичка дјелатност, књижевност, музеји, архиви, ликовна умјетност, позоришна, музичка и филмска умјетност; књижевност стваралаштво; научна активност.

Иако је о многим од тих проблема и до сада прилично писано, оно што је о њима речено у овој књизи није проста компилација и понављање већ познатог и реченог, него је у много чему и нова обрада, која нам је дала више нових погледа и судова, а писање о појединим проблемима представља потпуно нове обраде, јер је о њима до сада мало или ни мало писало.

У четвртом дијелу су обрађени здравство и спорт. И у тим областима дато је много новота.

Најзад, пошто се књига није појавила у предвиђеном року, него знатно касније, одлучено је да се у Поговору обради и десетогодишњи период послје 1982. године, прије свега због тога што су се у том десетогодишњем периоду догодиле корјените, историјске промјене, прије свега у друштвено-политичком животу наше земље, па самим тим и Цетиња. Тако, обрада прошлости града сеже до данашњег дана. Код историчара постоји дилема да ли недовршени процеси могу бити предмет историјске обраде и о томе се доста расправља. То је позната теоријска расправа о проблему историјске дистанце. Ми сматрамо да је могуће и да треба историјски обрађивати и најновије вријеме, па смо обрадили и тај десетогодишњи период. Истина, историју је тешко и незавално писати док су учесници у догађајима који се обрађују у животу. Та се обрада сусријеће и са много других тешкоћа. Прије свега, нијесу познати и доступни сви извори, а историја се не може писати без историјских извора. Ипак, све те ограничавајуће околности не спречавају нас да на основу до сада познатих извора, па и личних сазнања, историјски обрађујемо и вријеме које се тек завршило, свесни, наравно, да ће нам будућност пружити више извора, омогућити да боље, дубље и свестраније обрадимо оно што смо данас обрађивали не тако свестрано. Када се ради о Цетињу, та најновија проблематика је први пут у овој књизи обрађивана са становишта историјске науке, па може имати и шири теоријско-методолошки значај.

Као што се види, у књизи су обрађени разни проблеми живота, када и стваралаштва. Али с обзиром на историјске токове и садржаје људске активности на Цетињу и његовом подручју, највише пажње је поклоњено политичкој и културној историји града, па дјелови у књизи који о томе говоре, разумљиво, заузимају и највише простора. Дакле, не ради се о случајној несразмјери, него о реалном одразу онога што се збивало у прошлости.

Други крупан методолошки проблем који се појавио пред Редакцијом и писцима ове књиге био је однос општег и посебног. И то као врло озбиљан проблем, с обзиром

на околност да је Цетиње било центар из кога се управљало Црном Гором, у коме су се збивали догађаји и процеси који су имали не само мјесни него и општецрногорски значај. Мало је држава у којима се локална историја једнога града по свом садржају и обиму овако скоро поклапа са историјом државе у цјелини. Зато је обрада историје Цетиња добрим дијелом и обрада историје Црне Горе, нарочито када се ради о периоду до 1918. године. Па ипак је требало водити рачуна да се писање о Цетињу не претвори у израду историје Црне Горе. Мислим да је тај проблем у овој књизи успјешно ријешен и да је нађен научно оправдан однос и склад између општег и посебног.

Најзад, требало је ријешити још један проблем, који се јавља нарочито због чињенице што је за писање књиге требало ангажовати више аутора. Тај проблем је био: да ли књига треба да буде зборник радова, или што је могуће више цјеловита и јединствена монографија. Редакција се определијела за ово друго рјешење, па се трудила да га што досљедније реализије. Чини ми се да је и тај проблем мање-више успјешно ријешен.

Када је Редакција утврдила ова општа методолошка полазишта ангажовала је ауторе за које је сматрала да ће их најбоље реализовати. Одабрала је 29 аутора. Били су то најбољи, познаваоци наведених периода и проблема, аутори који су својим дотадашњим научним радом пружили гаранцију да ће обради појединих проблема приступити објективно без романтичарских или локалистичких емоција. Било би неправедно и огријешили бисмо се ако не бисмо поменули имена тих аутора, чијем труду и знању имамо да захвалимо што су историјска наука и Цетиње обогачени овом књигом. То су, наводећи их редом којим су њихови прилози објављивани у књизи: др Душан Ј. Мартиновић, др Чедомир Марковић, др Жарко Шћепановић, др Глигор Станојевић, др Ђоко Пејовић, др Радоман Јовановић, др Новица Ракочевић, др Димо Вујовић, др Ђуро Вујовић, др Радован Радоњић, др Душан Вучковић, Драгиша Ђоковић, др Вељко Мартиновић, Татјана Пејовић, Лазар Чурчић, Рајка Вујошевић, Александар Чиликов, др Бранко Бабић, Станко Рогановић, др Мирослав Лукетић, Милан Јовићевић, Младен Ломпар, Вељко Ђурић, Олга Перовић, Ратко Ђуровић, др Радивоје Шуковић, др Филип Шоћ, др Новак Јовановић. Као што се види, ријеч је о личностима у науци већ познатим и афирмисаним па и само помињање њихових имена може послужити као гаранција да смо добили један успјешан научни рад, нај-бољи који је у овом тренутку било могуће написати. Наравно то не значи да је њиме

дефинитивно стављена тачка на даљу обраду ове проблематике. Она ће и даље бити изазовна за научне раднике.

Неки од тих аутора на жалост, неће имати задовољство да виде ову књигу, то јест резултате свога рада, јер нијесу више међу живима. Од њих посебно бих хтио да истакнем члана ЦАНУ др Ђока Пејовића, који је дао значајан допринос започињању рада на овој књизи, нарочито као руководиоца њене Редакције, којом је руководио све до своје смрти, крајем 1983. године.

С обзиром да је књига писана у вријеме када су историчари били, а и још увијек су, изложени разним искушењима која су потицала од политичких, националних и вјерских притисака, којима се жељело постићи да историчари пишу у складу са дневно-политичким потребама и политичким и идејним погледима покрета и организација - треба напоменути да је основни и једини критериј којим се Реакција руководила приликом избора аутора била њихова научна зрелост и компетентност. У Црној Гори су већ дуже времена присутна два супротстављена националистичка гледања, а то су гледања српских и црногорских националиста, чијим су притисцима историчари били стално изложени и њихово писање мјерено не научним него дневно-политичким аршинима. Наши историчари су стално стављани на ту национално-политичку вагу. Имајући све то у виду, а прије свега да је национализам највећи непријатељ историјске науке, Редакција се приликом рада на овој књизи трудила да се искушенима о којима је ријеч обавезно одоли, па је полазила од принципа да историчар, кад је у питању наука, не смије бити адвокат ни једног политичког покрета, па ни оног коме сам припада, да не смије стављати свој научни рад у службу било чије дневне политике и политичког, националног и вјерског једноумља. Историчар не смије

своје актуелне политичке погледе пројцирати на историјску прошлост, приказујући је не како је било него како он сматра да је тебало да буде и да тако, као паук своју мрежу испреда из себе историјску прошлост свога народа. Чини ми се да је књига о којој је ријеч одољела тим искушењима и да се пред нама налази озбиљно научно штиво из кога читалац може сазнати све оно битно што се дешавало на овом простору за протеклих 500 година, а дешавало се много великих ствари које су превазилазиле не само уске границе Џетиња него и Црне Горе, и сливало се у широке токове европске политике и културе у најширем смислу ријечи.

Коришћење књиге ће олакшати и регистри личних и географских имена који су дати на њеном крају.

Нагласио бих још и то да је Редакција била замислила да књигу богато илуструје, схватајући илустрације не као илустративне прагиоце појединих текстова, него као врло важан прилог књизи који ће је учинити не само љепшом за око него и богатију садржајем, јер често слика каже много више него што може ријеч. У ту сврху је била формирана и посебна редакција за илустровање књиге. Али та, хвале доступна, замисао из финансијских разлога није могла бити остварена, па је књига много скромније илустрована, што је заиста штета.

Подвући ћу још и то да ова књига није туристички водич већ научно штиво, рађено по свим принципима историјске науке, што не значи да не може бити врло корисна и за туризам. Сваки Џетињанин који прочита ову књигу биће још поноснији што је грађанин Џетиња, а сваки други који је волио Џетиње, иако у њему није живио, када прочита књигу - завољеће га још више.

академик *Димитрије - Димо Вујовић*